

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.54>

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ДЕРЖАВНИМИ НАГЛЯДОВИМИ (КОНТРОЛЮЮЧИМИ) ОРГАНАМИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЕКОЦИДУ

Петрова Н.П.,
аспірантка кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
ORCID: 0009-0008-3336-7817
e-mail: lus_tat@ukr.net

Петрова Н.П. Проблеми взаємодії між суб'єктами правоохоронної діяльності та державними наглядовими (контролюючими) органами при розслідуванні екоциду.

У статті досліджено особливості взаємодії суб'єктів кримінального провадження під час розслідування екоциду – злочину, що поєднує ознаки екологічного та воєнного кримінального правопорушення. Наголошено, що ефективне розслідування екоциду неможливе без скоординованої співпраці між правоохоронними органами, екологічними службами, військовими структурами, органами місцевого самоврядування та представниками державного цивільного сектору.

Особливу увагу приділено ролі прокурора як процесуального керівника, який забезпечує координацію дій слідчого, оперативних підрозділів і експертних установ, визначає напрями розслідування та гарантує дотримання законності. Проаналізовано діяльність Спеціалізованої екологічної прокуратури України, її функції щодо організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням екоциду. Висвітлено значення створення слідчо-оперативних груп, що об'єднують слідчих, оперативних працівників, фахівців із питань екологічної безпеки, та розглянуто основні напрями їх взаємодії – спільне планування розслідування, постійний обмін інформацією, виконання доручень слідчого, оперативний супровід і співпрацю з контролюючими органами. Обґрунтовано необхідність залучення державних наглядових (контролюючих) структур – Держекоінспекції, Держлісагентства, Держводагентства, Держрибагентства, Держгеонадр – для забезпечення повноти доказової бази. Саме ці державні установи володіють даними моніторингу стану довкілля, а їхні спеціалісти мають необхідні знання та методики для визначення масштабу екологічної шкоди. Їхні висновки, довідки й результати лабораторних досліджень формують основу доказової бази, тоді як оперативний обмін інформацією дозволяє швидко реагувати на нові загрози та запобігати подальшому знищенню природних ресурсів. Зроблено висновок, що розслідування екоциду потребує міжвідомчої взаємодії, яка поєднує процесуальні механізми, організаційні ресурси та науково-технічний потенціал держави. Визначено перспективи подальшого вдосконалення тактики розслідування шляхом розроблення сучасних форм комунікації та координації між усіма учасниками досудового розслідування.

Ключові слова: кримінальне провадження; методика розслідування; злочини проти довкілля; взаємодія під час розслідування; слідчо-оперативна група; судова експертиза; спеціальні знання; збирання доказів; криміналістичні інновації.

Petrova N.P. Problems of interaction between law enforcement entities and state supervisory authorities in the investigation of ecocide.

The article examines the specific features of interaction between the participants of criminal proceedings during the investigation of ecocide – a crime that combines the characteristics of an environmental crime and a war crime. It is emphasized that effective investigation of ecocide is

impossible without well-coordinated cooperation among law enforcement agencies, environmental services, military structures, local self-government bodies, and representatives of the civil sector.

Particular attention is paid to the role of the prosecutor as a procedural supervisor who ensures coordination of the actions of the investigator, operational units, and expert institutions, determines the directions of investigation, and guarantees compliance with the law. The article analyzes the activities of the Specialized Environmental Prosecutor's Office of Ukraine and its functions related to the organization and procedural management of pre-trial investigations of ecocide. The importance of establishing investigative and operational teams that unite investigators, operational officers, and environmental safety experts is highlighted, as well as the main areas of their cooperation – joint investigation planning, constant information exchange, execution of investigative assignments, operational support, and collaboration with regulatory bodies. The necessity of involving state supervisory (control) authorities – the State Environmental Inspectorate, the State Forest Resources Agency, the State Water Resources Agency, The State Agency of Melioration and Fisheries of Ukraine, and the State Service of Geology and Mineral Resources of Ukraine – to ensure the completeness of the evidentiary base is substantiated. These institutions possess environmental monitoring data, while their specialists have the necessary expertise and methodologies to assess the scale of environmental damage. Their conclusions, reports, and laboratory findings constitute the core of the evidentiary base, while the prompt exchange of information enables a timely response to new threats and prevents further destruction of natural resources. It is concluded that the investigation of ecocide requires interagency cooperation combining procedural mechanisms, organizational resources, and the state's scientific and technical potential. The study identifies prospects for improving investigative tactics through the development of modern forms of communication and coordination among all participants of pre-trial investigation.

Key words: criminal proceedings; methodics of investigation; crimes against the environment; interaction during investigation; investigation group; forensic examination; specialized knowledge; collection of evidence; criminalistic innovations.

Постановка проблеми. Розкриття та розслідування кримінальних правопорушень є складним і тривалим процесом, що потребує залучення значних людських, часових і матеріальних ресурсів. Успішність і результативність цього процесу визначається сукупністю чинників, серед яких провідне місце посідають узгодженість і належна координація дій усіх учасників кримінального провадження. У криміналістиці така співпраця традиційно розглядається як взаємодія – форма організації розслідування, що передбачає узгоджену діяльність різних правоохоронних та інших органів, їх посадових осіб і залучених суб'єктів до процесу розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Особливої актуальності проблема ефективної взаємодії набуває у контексті розслідування екоциду – злочину, що поєднує ознаки екологічного та воєнного кримінального правопорушення. Розслідування таких діянь потребує тісної координації між правоохоронними органами, екологічними службами, військовими структурами, органами місцевого самоврядування та представниками державного цивільного сектору. Саме належна взаємодія між цими суб'єктами забезпечить повноту збирання доказів, оперативність реагування, достовірність фіксації фактів екологічних наслідків і, зрештою, – ефективність кримінального переслідування винних за екоцид.

Мета статті: дослідження особливостей форм взаємодії між суб'єктами правоохоронних органів (прокурором, слідчим, оперативним співробітником) та державними наглядовими (контролюючими) органами при розслідуванні екоциду.

Стан опрацювання проблематики. Проблематиці визначення поняття «взаємодія під час розслідування», а також особливостям її організації при розслідуванні різних кримінальних правопорушень у криміналістичній літературі приділялася значна увага. Зокрема, дослідженню питань і особливостей взаємодії присвятили свої наукові праці такі вчені, як М.В. Багрій [1], А.Ф. Волобуєв [2], В.А. Журавель [3, с. 82], В.В. Тіщенко [4], В.М. Шевчук [5, 6, с. 259], В.Ю. Шепітько [7, с. 42], Н.П. Черняк [8] тощо. Водночас, питання налагодження взаємодії між різними суб'єктами правоохоронної діяльності, спеціалістами, експертами, журналістами, військовими та громадськістю під час розслідування екоциду не дістали належного науково-теоретичного опрацювання й потребують детальнішого вивчення. Особливого значення вони набувають нині, коли внаслідок активних бойових дій Україні завдано колосальної екологічної шкоди та значних матеріальних збитків.

Виклад основного матеріалу. За загальним правилом слідчий має право розслідувати кримінальне правопорушення одноосібно, однак специфіка механізму вчинення кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку до яких віднесено і екоцид показує, що ефективно розслідувати такі види злочинної діяльності без залучення додаткових сил та використання допомоги інших суб'єктів, практично не можливо [9, с. 386]. Швидке та повне розкриття і розслідування кримінальних правопорушень досягається шляхом поєднання зусиль усіх підрозділів правоохоронного органу, забезпечення належного рівня їх взаємодії відповідно до вимог законодавства щодо отримання, збирання, накопичення та використання інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також про події і факти, які можуть сприяти їх розслідуванню і розкриттю [10, с. 497].

Кожний вид взаємодії розкривається у відповідних формах. У юридичній науковій літературі найбільш поширеним є поділ форм взаємодії на процесуальні та непроцесуальні (організаційні).

Швидке і кваліфіковане розслідування екоциду вимагає узгодженої взаємодії слідчого та прокурора як основних суб'єктів кримінального розслідування. У процесі взаємодії між слідчим та прокурором можна виділити два напрямки, які пов'язані між собою та взаємообумовлені: 1) процесуальний (будується на вимогах чинного законодавства) та організаційний (повсякденні службові контакти слідчого та прокурора).

Процесуальний формат взаємодії прокурора зі слідчим містить чотири елементи: 1) організація процесу досудового розслідування; 2) визначення напрямів розслідування; 3) координація процесуальних дій; 4) забезпечення додержання законів. Це означає, що прокурор визначає ті завдання, які необхідно буде виконати слідчому під час розслідування конкретного кримінального правопорушення, та забезпечує належні умови для їхнього виконання [11, с. 242].

У структурі Офісу Генерального прокурора як окремий департамент функціонує Спеціалізована екологічна прокуратура. Відповідно до пункту 3.1 Положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру (на правах департаменту) Офісу Генерального прокурора, одним із її основних завдань є організація та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань, що виникають під час кримінального провадження, а також підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень у сфері охорони навколишнього природного середовища, передбачених розділом VIII та статтею 441 Кримінального кодексу України. Згідно з пунктом 5.8.3 зазначеного Положення, прокурори Спеціалізованої екологічної прокуратури у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України, проводять слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальних провадженнях, беруть участь у їх здійсненні за власною ініціативою або доручають їх виконання, а також надають іншу практичну й методичну допомогу слідчим під час розслідування кримінальних правопорушень [12].

Взаємодія прокурора та слідчого під час розслідування екоциду має комплексний характер: прокурор не лише здійснює формальний нагляд, а й активно бере участь у формуванні стратегії розслідування, спрямовує діяльність слідчого та координує залучення спеціалізованих служб. Такий підхід забезпечує своєчасне фіксування масштабів завданої довкіллю шкоди, збирання належних і допустимих доказів, а також ефективну підготовку до подальшого судового розгляду. Прокурор як процесуальний керівник визначає правові та організаційні рамки розслідування, що проявляється у: а) спільній розробці комплексного плану розслідування з урахуванням екологічних та криміналістичних особливостей (залучення спеціалістів-екологів, гідрогеологів, ветеринарів тощо); б) визначенні пріоритетності слідчих (розшукових) дій; в) погодженні планів проведення ключових слідчих (розшукових) дій (великомасштабних оглядів місця події, групових обшуків).

Прокурор забезпечує узгодженість дій слідчого, оперативних підрозділів і експертних установ, запобігає порушенню процесуальних строків. Під час розслідування екоциду прокурор погоджує клопотання до слідчого судді щодо проведення обшуку, арешту вилученого обладнання, тимчасового доступу до документів підприємств-забруднювачів, перевіряє законність дій слідчого та контролює дотримання прав свідків, потерпілих і підозрюваних.

Враховуючи масштабність наслідків вчинення екоциду, складнощі у процесі збирання, фіксації, доказування, до розслідування залучається група слідчих разом із оперативними співробітниками. Передумовою взаємодії слідчого та оперативно-розшукових підрозділів є різна специфіка їхньої діяльності, об'єднання якої дає змогу використовувати можливості кожної із взаємодіючих сторін у межах повноважень, наданих державою [13, с. 310, 312].

Кожен член такої групи вносить свій внесок, забезпечуючи комплексний підхід до розслідування. Завдяки цьому досягається ефективне поєднання процесуальних дій і оперативно-розшукових заходів протягом усього періоду досудового розслідування кримінального правопорушення. Комплексний підхід до розслідування екоциду сприяє формуванню повного уявлення про картину злочину та забезпечує об'єктивність доказової бази [14, с. 833]. Також, використання групового методу розслідування допомагає проведенню тактичних операцій, спрямованих на: а) встановлення шляхів та способів перевезення, ввезення небезпечних відходів, матеріалів з метою виявлення всього ланцюга співучасників злочину; б) організацію контрольованих або оперативних закупок для фіксації фактів умисного скидання токсичних, небезпечних речовин; в) створення умов для добровільної видачі доказів або викриття співучасників.

Найбільш ефективними формами взаємодії слідчого та оперативних працівників при розслідуванні екоциду можна визначити:

1. Спільне планування розслідування. На початковому етапі досудового розслідування слідчий разом з оперативними співробітниками складають єдиний план дій. У випадках екоциду це передбачає: а) визначення зон потенційного забруднення та черговості їх обстеження; б) розробку графіка відбору проб ґрунту, води, атмосферного повітря шляхом проведення слідчих (розшукових) дій; в) планування негласних слідчих (розшукових) дій щодо виявлення джерел викидів, забруднень чи незаконного захоронення відходів; г) координацію дій з органами екологічного нагляду (контролю) та ДСНС України.

2. Постійний обмін інформацією. Злочини проти довкілля часто мають тривалий та прихований характер, тому безперервний двосторонній обмін відомостями критично важливий. Йдеться про: а) взаємне оперативне інформування щодо результатів лабораторних досліджень проб, висновків експертиз; б) оновлення даних про підозрюваних осіб, місця можливого переховування небезпечних речовин; в) інформування про зміни в екологічному стані території (наприклад, поширення забруднення під час паводків або вітрових перенесень).

3. Виконання письмових доручень слідчого щодо проведення розшукових заходів. Слідчий надає оперативним працівникам письмові доручення про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій для: а) виявлення прихованих, незаконних сховищ та місць зберігання токсичних відходів та небезпечних речовин; б) пошуку документів, що підтверджують навмисне порушення правил екологічної безпеки; в) встановлення місцезнаходження техніки або транспортних засобів, які використовувалися для незаконного вивезення, приховання небезпечних матеріалів, речовин тощо.

4. Сприяння у виконанні слідчих (розшукових) дій. Оперативні працівники допомагають слідчому під час виконання процесуальних дій: а) при огляді місця події територій де відбулося масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів; б) при вилученні документів або речових доказів на підприємствах, установах, організаціях, які причетні до виникнення тяжких екологічних наслідків.

5. Оперативний супровід розслідування. Здійснення оперативного супроводу досудового розслідування розпочинається з моменту формування слідчо-оперативної групи та продовжується до набрання законної сили судовим рішенням – вироком або ухвалою, – чи до закриття кримінального провадження. Така робота проявляється в тому, що проводяться заходи, пов'язані зі: а) своєчасним виявленням нових джерел або зон, територій забруднення; б) відстежуванням переміщення небезпечних речовин, матеріалів; в) негласним спостереженням за підозрюваними для запобігання знищенню доказів.

Взаємодія слідчого з державними наглядовими (контролюючими) органами має одне з ключових значень для якісного та повного розслідування екоциду. Саме ці органи володіють даними моніторингу стану довкілля, а їхні спеціалісти – необхідними знаннями та методиками для встановлення факту шкоди та визначення її масштабу. Висновки, довідки та результати лабораторних досліджень цих органів формують основу доказової бази, тоді як оперативний обмін інформацією дозволяє своєчасно реагувати на нові загрози та запобігати подальшому знищенню природних ресурсів [15, с. 108]. Злагоджена співпраця забезпечує комплексний підхід до розслідування та підвищує його ефективність у правовій площині.

Аналіз спеціального законодавства України дозволяє виділити такі форми взаємодії між правоохоронними органами та державними наглядовими (контролюючими) органами у сферах охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охо-

рони природних ресурсів, у тому числі лісових і водних ресурсів, тваринного та рослинного світу, рибного господарства, геологічного вивчення та раціонального використання надр: 1) взаємне інформування про виявлені порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища та результати їх розгляду; 2) направлення державними органами у сфері охорони навколишнього природного середовища матеріалів (або їх копій) заходів державного нагляду (контролю), що містять ознаки кримінального правопорушення, до органів поліції та Служби безпеки України; 3) залучення спеціалістів органів державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, судових експертів державних спеціалізованих установ до процесу розслідування [16].

Такими державними наглядовими (контролюючими) органами у сфері: 1) охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів є Державна екологічна інспекція України (Держекоінспекція); 2) охорони, захисту, використання та відтворення лісів, розвитку мисливського господарства – Державне агентство лісових ресурсів України (Держлісагентство); 3) розвитку водного господарства, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів – Державне агентство водних ресурсів України (Держводагентство); 4) охорони, використання та відтворення водних біоресурсів у виключній (морській) економічній зоні України, територіальному морі, водних об'єктах (їх частинах) та у водах за межами юрисдикції України щодо риболовних суден, що плавають під Державним Прапором України, відповідно до міжнародних договорів України – Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм (Держрибагентство); 5) геологічного вивчення та раціонального використання надр – Державна служба геології та надр України (Держгеонадра).

Орган державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища у разі самостійного виявлення ознак екоциду зобов'язаний невідкладно, але не пізніше трьох робочих днів з моменту оформлення матеріалів, направити до правоохоронного органу повідомлення про вчинення кримінального правопорушення з урахуванням підслідності. Відповідно до ч. 2 ст. 216 КПК України, за загальним правилом органом, який здійснює розслідування за ст. 441 КК України, визначено Службу безпеки України.

Висновок. Таким чином, досліджуючи особливості форм взаємодії між суб'єктами правоохоронних органів (прокурором, слідчим, оперативним співробітником) та державними наглядовими (контролюючими) органами при розслідуванні екоциду, ключового значення набуває процесуальна форма такої взаємодії. За своєю сутністю ця форма взаємодії містить чотири елементи: організацію процесу досудового розслідування; визначення напрямів розслідування; координацію процесуальних дій; забезпечення додержання законів. У цьому плані вагомого значення відіграє процесуальне керівництво, коли прокурор визначає ті завдання, які необхідно буде виконати слідчому під час розслідування конкретного кримінального правопорушення, та забезпечує належні умови для їх виконання і забезпечить успішне розслідування екоциду.

Крім цього, найбільш ефективними формами взаємодії слідчого та оперативних працівників при розслідуванні екоциду є: спільне планування розслідування; постійний обмін інформацією; виконання письмових доручень слідчого щодо проведення розшукових заходів; сприяння у виконанні слідчих (розшукових) дій; оперативний супровід розслідування. У цьому плані саме взаємодія слідчого з іншими правоохоронцями і державними наглядовими (контролюючими) органами набуває одне із ключових значень для якісного, швидкого та повного розслідування екоциду і об'єктивного розгляду у суді.

Вбачається, що проблематика розслідування екоциду потребує постійного та поглибленого дослідження, оскільки сьогодні Україна зіткнулася з екологічними викликами теоретичного й практичного характеру, масштаб яких є безпрецедентним для її історії з часів отримання незалежності. Така ситуація зумовлює необхідність подальшого вивчення, розроблення та вдосконалення тактики взаємодії між різними суб'єктами правоохоронної діяльності та представниками державного цивільного сектору. Це, своєю чергою, передбачає формування сучасних організаційних підходів до планування розслідувань, визначення нових можливостей міжвідомчої співпраці та впровадження найбільш ефективних способів комунікації у процесі розкриття й документування злочинів проти довкілля в умовах воєнного часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Багрій М.В. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2013. Вип. 57. С. 315–321.
2. Взаємодія при розслідуванні економічних злочинів: монографія / за ред. А.Ф. Волобуєва. Харків: «Курсор», 2009. 320 с.
3. Журавель В.А. Взаємодія при розслідуванні злочинів. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В.Ю. Шепітько (голова) та ін. Харків: Право, 2018. 952 с.
4. Тищенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.
5. Шевчук В.М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: монографія. Харків.: Вид. агенція «Апостіль», 2013. 440 с.
6. Шевчук В.М. Структура окремої криміналістичної методики: сучасні наукові підходи та перспективи досліджень. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2020. Том. 31 (70), № 4. С. 252–261. URL: <https://doi.org/10.32838/1606-3716/2020.4/41>.
7. Шепітько В.Ю. Криміналістика: енцикл. словник (українсько-російський і російсько-український) / В.Ю. Шепітько; за ред. В.Я. Тація. Харків: Право, 2001. 552 с.
8. Черняк Н.П. Особливості взаємодії слідчих з оперативними підрозділами при розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених членами організованих груп та злочинних організацій. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2014. № 4 (46). С. 156–160.
9. Курман О.В. Розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності: проблемні питання взаємодії між слідчим, спеціалістом та експертом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 386–388. С. 386. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/93>.
10. Курман О.В. Деякі організаційно-тактичні особливості залучення спеціалістів до участі в роботі слідчо-оперативних груп. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 497–499. С. 497. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/112>.
11. Єрьоменко І.В. Взаємодія слідчого та прокурора при розслідуванні кримінальних правопорушень. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 4–5 (8–9). С. 240–246. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/law/article/view/40>.
12. Положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора: наказ Генерального прокурора 05 липня 2023 р. № 185. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0185905-23#Text>.
13. Топчій В.В. Передумови взаємодії слідчого й оперативного працівника органів внутрішніх справ у розкритті та розслідуванні злочинів. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 307–314. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/2_2015.pdf.
14. Лазебний А.М., Демчук М.В. Проблеми призначення експертизи при скоєнні екологічних злочинів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 830–834. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/317550/308066>.
15. Shevchuk V., Zatenatskyi D., Kapustina M., Kolesnikova I., Shevchuk A. (2025). Criminalistics means and methods of combating ecocide in the modern conditions of military threats. *Journal of Environmental Law and Policy*. 2024. Vol. 4, iss. 3. P. 82–120. DOI: <https://doi.org/10.33002/jelp040304>.
16. Порядок взаємодії між органами прокуратури, Національної поліції України, Служби безпеки України, уповноваженими органами державного нагляду (контролю), державними спеціалізованими установами під час виявлення та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля: наказ Офісу Генерального прокурора, МВС України, Служби безпеки України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України 16 червня 2022 р. № 4/363/150/226/356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v094_905-22#Text.